

Fædrelandsvennen

NYHETER SIDE 4

Nå tester elevene seg selv

KKG-elevene Tale Ramsøy-Halle og Vilde Kro Sørborg kan framover teste seg selv ved mistanke om koronasmitte.

NYHETER SIDE 8

Disse reglene gjelder for norske Danmark-turister

KOMMENTAR SIDE 3

●● Men hvordan skal Ropstad utvide partiet, så det slipper nye desperate kamper mot sperregrensa?

VIDAR UDJUS,
politisk redaktør

36 GÅRDSBUTIKK
Villsauskinn fra egen gård

40 FORSKEREN
Slik snakker vi sammen

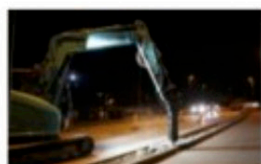
20 år siden terrorangrepet

– DET VAR SOM OM HELE VERDEN GIKK I OPPLØSNING

«Vi sammen er publikum i et terror-teater som utfolder seg i all sin djevleskap rett foran øynene på oss».

Per Fronth forteller med egne ord og bilder hvordan han på nært hold opplevde terroren i New York.

28

NYHETER SIDE 12

Holdes våkne av veiarbeid

Beboere på Grim fortviler over at støyende veiarbeid på Setesdalsveien holder dem våkne om nettene.

ØKONOMI SIDE 14

Blir direktør for 16 hoteller

Etter åtte år som hotellsjef for Scandic Kristiansand Bystranda, stiger Håvard Solum i gradene i hotellkjeden.

Per Fronth om terrorangrepet i New York

● 11. september 2001 bodde kristiansanderen Per Fronth i Duane Street i New York, noen hundre meter unna World Trade Center. Han hadde flyttet til storbyen 13 år tidligere for å satse som billedkunstner.

Fronth lå og sov da det første flyet krasjet inn i det nordlige tvillingtårnet. Terrororen traff New York med full kraft.

Da våknet instinktet i den mangedårige pressefotografen. Han ringte vaksjefen i VG, og rapporterte direkte fra marerittet han var i ferd med å oppleve.

Deretter tok han fram kameraet og begynte å fotografere. Mange av bildene har brent seg fast på netthinnen.

Et viser mennesker som klamrer seg til bygget mens røyken velter ut av den 110 etasjers høye bygningen. Et annet er av folk som velger å kaste seg fra tårnet i ren desperasjon.

Fronth tok seg selv i å telle antall mennesker som hoppet, og kom til 18 før han ikke maktet mer.

Hendelsen i New York har preget Fronth siden, både som menneske og kunstner.

Det er umulig å forestille seg det marerittet kunstneren opplevde for 20 år siden. Han deler historien sin med oss i lørdagens avis.

HÅVARD KARLSEN

Her faller det andre tvillingtårnet. Klokket er 10.29, og Per Fronth er tilbake i atelieret sitt. – Det er ekstremt brutalt, sier Fronth.

20 år siden terrorangrepet

VI ER HELT LAMSLATTE. KRIGEN HAR KOMMET TIL MITT EGET NABOLAG, TIL TRIBECA

Den sene middagen med klirrende drinker på 60 Thompson Hotel i Soho kvelden før hadde gjort meg groggy. Drinker på en mandag var ikke vanlig, men hey!, det var New York og vi var endelig samlet.

The Gang of Four, fire kunstnervener hvor jeg på mine 187 cm var den laveste. Giorgio Armani var der også. På nabobordet i restauranten. Vi la alle merke til ham, og han oss. Du forstår fort når andre er mer distingverte enn deg selv. Vi satt omgitt av et interiør av sort treverk og duse farger gjennomsyret av en tranquil Buddha Bar stemning.

Det var på full fart inn i interiørverdenen – og vi på vei ut i natten.

SKULLE GJØRE MANHATTEN

Vi hadde avtalt og sett frem til det lenge. Maleren Christian Vincent skulle fly inn fra sitt nye liv i hjembyen LA, skulptøren Eric Goulder skulle kjøre opp fra studioet på farmen i Virginia. Andre von Morisse, også han maler, og jeg, som bodde i Tribeca i hvert vårt loft skulle invitere til atelierene våre med sammenkomster, fester og fanteri.

Sammen skulle vi gjøre Manhattan. Slik vi alltid innbilte oss at vi hadde gjort det. Før, da vi var enda yngre, enda friere, enda mer vågale.

Fire kunstnere, som elsket å dele tid sammen, gå på gallerier, besøke hverandres studioer og atelierer, diskutere kunst og karrierer, farger, idéer, damer og kjærlighet, og sørge for at alskens sladder og siste nytt i kunstverdenen ble rikelig fordelt mellom oss. Rembrandt og Rauchenberg, Boone og Gogosian. Det gikk i ett.

Jeg vet ennå ikke helt hvilke tanker som for gjennom hodet mitt da jeg våknet lå og kikket i taket i sengen i loftet mitt. Men jeg la merke til at det var en klar og solfylt september morgen.

Kald og krisp, tenkte jeg. Litt sånn som

hjemme i Norge på tidlig høsten om man er heldig og faktisk merker seg det.

Jeg så på klokken ved siden av sengen. Den viste litt før kvart på ni.

Vi hadde avtalt å besøke en rekke av de beste galleriene sammen, Cheim & Read, Gogosian, Matthew Marks, Mary Boone, deretter innom og hilse på Valerie i mitt eget galleri, Dillon Gallery på West Broadway og så rett uptown og gjøre galleriene der. Noen timer senere ville vi alle være fullstendig «arted-out» og da bar det downtown igjen på the express train til Chamber St.

Så ut, så sove, så på an igjen. Det var fantastiske dager. Slike som får minnene på gl, når det hele er forbi. Jeg gledet meg til å møtes for frokost på Square Diner, min greske stamdiner rundt hjørnet hvor jeg hadde fått lov til å ha min egen sjokolade-Nesquick på hylla.

SMELLET

Ptutselig! Og med ett brytes denne døsigheten av et enormt lydnivå av noe jeg ikke kunne gjenkjenne.

Hele murhuset fra like etter den amerikanske borgerkrigen i 1865 ristet. Så et sekund senere, et enda høyere smell, en eksplosjon måtte det være, som skaket meg dypt, og uforståelig.

Og så den intense lyden av smellet som fløy utover det metropoliske landskapet av skyskraper langs Hudson River, og returnerte til meg som flere ekkokammerer med irregulær hastighet og styrke. Til slutt døde de bort og stillheten var det eneste jeg hørte.

Klokken var 08:46:40. Men det registrerte aldri jeg før New York Times laget timelinen senere på dagen.

Jeg lå fremdeles i sengen i noen sekunder – i full forvirring. Så leverte hjernen min meg minner om liknende lyder: Det var fra kanon-bombardement i Beirut på tidlig åtti-tallet. Min eventyr-kamerat Sigmund Kydland og jeg hadde kommet oss til den krigsherjede libanesiske hovedstaden i høsten 1983 «for å se på krigen». ➔

☛ håpløst romantiserende krigsfotografier var hva vi egentlig var.

Nå var vi med falangistene og kunne høre granatene eksplodere over drusiske landsbyer i fjellene.

Men eksplosjonen og de dype, dumpe basslydbølgene som traff bygningene lik tordenskrall i et landskap, måtte komme fra like ved.

Jeg spratt opp og løp inn i det åpne stuefloret og ut mot vinduene som var vendt mot vest, mot Hudson River hvor Greenwich Street strakk seg fra nord og gikk rett gjennom begge tvillingtårnene som lå seks-syv kvartaler lenger syd og fortsatte i retning Atlanterhavet.

På gaten nedenfor så jeg fra min fjerde etasje en afroamerikansk kvinne stå med to bærepåsar fra Food Emporium, fullstendig målbundet og med hodet og blikket rettet mot World Trade Center og det nordlige tårnet.

Og i det øyeblikket begynte det som skulle bli den jævligste dagen i mitt liv.

Jeg fikk løftet opp vinduet, lente meg ut og fikk vridd meg slik at jeg kunne se hva hun stirret på.

Der oppe, i nittiende etasje var det et eneste stort hull som dekket nesten hele bredden av tårnet.

Alt var stille, bare noen få striper av røyk seg ut, det blåser alltid mer i høyden. Så veltet mer og mer av den gråhvite røyken seg ut og opp mot den blå himmelen.

Min aller første tanke var at det måtte være en ulykke, et flystyrt av noe slag. Det hadde tross alt hendt med Empire State Building på 34. gate tilbake før krigen mente jeg å huske og ha sett fotografier av.

Og det var jo plausibelt, alle flyene til La Guardia Airport brukte Manhattan under innflyvningen.

Terror der oppe i høyden slo jeg bort, det virket absurd, selv om i 1992 forsøkte terrorister å sprengte kjelleren i World Trade Center med lastebiler lastet med eksplosiver, ledet av en blind muslim i Brooklyn.

Oppe på radiator-ovnen rett ved siden lå telefonen. Den forflyttet seg rett inn i hånden min og jeg oppdaget at jeg slo + 47 22 00 00 00, VG, min tidligere arbeidsgiver, hvor jeg hadde fått livet servert på sølvfat i form av et uforglemmelig globetrotterliv i fotojournalistikkens tjeneste.

– Hallo, det er VG!

– Det er Per Fronth i New York. Jeg har en alarm! Jeg må snakke med vaktchef. Alarm.

– Et øyeblikk, han er i møte, men jeg skal få hentet ham ut. Sentralborddamen kjente igjen stemmen min. Og i VG sier man bare alarm om det er det. Ingen koder med det.

Jeg fortalte vaktchefen om hva jeg hadde hørt tyve sekunder tidligere og hva jeg så på nå, og bad ham sette på CNN umiddelbart. Etter et par minutter kom Breaking News logoen opp på skjermen og sammen delte vi de samme tv-bildene i to verdensdeler fra et skyskraperkamera som zoomet inn på det sorte hullet i det nordlige tårnet.

Ingen forklaring på noe som helst, foreløpig, bare et stort svart åpent hull tre hun-

dre meter over bakken i et tårn som vi alle visste hver dag ønsket tusenvis av ansatte velkommen på jobb.

Så også denne krystallklare tirsdag morgenen.

HELVETESVAKTEN

Helvetesvakten var i gang. Jeg fortalte vaktchefen at jeg kunne dra ut og fotografere for avisen, som en gest og i respekt. Nå arbeidet jeg som kunstner på fulltid i New York, karrieren hadde tatt av og jeg gjorde det veldig bra og levde kun av verkene jeg solgte.

Det var jeg både ydmyk, lykkelig og stolt av. Og det bør man være, tenker jeg den dag i dag.

Den gamle fotojournalisten i meg hadde våknet til live igjen, jeg kjente på meg at dette ville bli noe stort.

Det var for spesielt det hele, en ulykke, høyt oppe i et amerikansk symbol, de to tvillingtårnene, reist som stoltheter på tidlig sytti-tallet. Selve bildet på amerikansk frihet og kapitalismens overtrufenheter.

Jeg grep fotobagen og satte film i begge kameraene, Fuji 400 Negativ fargefilm, og beveget meg relativt rolig med nedover Greenwich Street, ned mot gateløpene som mørklegges av skygger fra skyskraperne like ved tvillingtårnene.

Etter hvert begynte flere og flere folk å trekke ut fra bygningene omkring.

Det jeg legger merke til er at de fleste er rolige og fattede, men alle trekker nordover.

Jeg fortsetter i motsatt retning.

Jeg tar bilder underveis med den 300 mm telelinsen min – og setter på en teleconverter som gir den 2x bedre Brennvidde. Og fotografierer opp mot hullet, fra veldig skrå vinkel.

Nå begynner kvalmen virkelig å bre seg i meg. I søkeren ser jeg nå en rekke mennesker som står ved vinduene – over det sorte hullet. Røyken og flammene har nå virkelig fått tak.

De står stille. Noen få beveger seg. Jeg kan se ansikter, forskjellige mennesker i forskjellig klær og fasoner, en kvinne, en asiater kan det se ut som. En på vei ut av et knust vindu.

For første gang ser jeg en person som faller ned fra tårnet, virvlende i luften.

Jeg fotografierer det grusomme synet, på refleks. Det skjer igjen, og igjen.

Og jeg teller. Jeg vet ikke hvorfor, men jeg teller.

Helt frem til tallet atten. Da stopper jeg å telle. Og husker jeg snakker utydelig med meg selv.

Diskuterer det absurde jeg er vitne til. Slutter å telle. Det er klokt, Per. Det er fornuftig å gjøre nå, Per.

Jeg er omgitt av en kakofoni av penetrerende sirenelyer. Helt uutholdelig er det. Som om hundre katastrofefilmer spilles av samtidig i et trangt rom.

Klokken er litt over ni. Jeg befinner meg helt nede ved foten av det nordlige tårnet.

En konstant uling og skjærende lyder fra politi, brann og ambulansebiler i alle retninger.

Høyt over hører jeg tv- og politihelikoptrene som flører opp luften. Jak, jak, jak. Det hele blir mer og mer surrealistisk. Jeg hører dumpe smell her og der oppe i takhøyden.

Jeg forstår det ikke ennå, men igjen, i ettertid, det var mennesker som traff ☛

Bildet viser folk som klammer seg fast i det nordlige tvillingtårnet. – Det er helt jævlig. De er så dødsdømte som de kan få bli, sier Per Fronth. Han leverte bildene til FBI etter terrorangrepet. De ble brukt for å identifisere personene som hoppet, og til å hjelpe pårørende i etterkant.

Her har Per Fronth tatt et bilde av gateløpet foran huset sitt i Duane Street. Folk står og ser på at folk hopper fra tårnene. Rundt 100 personer endte livet sitt på denne måten. – De dumpelydene jeg hørte, var folk som traff takene rundt meg, sier Fronth.

Per Fronth tok bilder av folk som kastet seg fra tårnene. – Det er rett og slett en siste fri vilje. Flammene er bak deg, og du vet det er over. Du er død, og velger ikke å bli spist opp av flammene, sier Fronth.

☛ takflatene over meg.

Referansene begynner å miste festet. Det er som en parallell virkelighet, et paradigmeskifte.

Plutselig kommer en afroamerikansk kvinnelig politikkvinne løpende mot meg. Vi er plutselig alene her nå.

Hun roper: - We gotta go! We gotta go! Og befaler meg nordover igjen.

På politivesten henger en mikrofon med høyttaler.

Jeg hører lyd med static av en stemme som roper: Evac, Evac!

Jeg kjenner at frykten begynner å få tak. At ulykken er formidabel. Det må jo være så mange mennesker inne i tårnene.

I ettertid var klokken 09:02. Det var øyeblikket ordren om å evakuere tårnene ble sendt ut.

Jeg løper nordover og kjenner jeg jager meg selv mer og mer. Nå snur jeg meg og ser opp. Så plutselig: først, de gul-oransje flammene som slynges ut, nå treffer eksplosjonsbulderet meg.

Det sydlige tårnet har nettopp blitt gjennomboret av et fly til.

Klokken er 09:03 og det er Flight 175 som tar med seg terrorister og uskyldige inn i historien.

Nøyaktig 17 minutter etter at American Airlines Flight 11, fra Boston til LA, fløy over meg i sengen i 350 meters høyde og rett inn nordtårnet.

Og nå treffer frykten oss alle som står sammen i gateløpet med en styrke ingen kan forsvare seg imot.

Nå er det ikke tilfeldig. Dette er ingen ulykke. Det er terror.

Vi er helt lamslåtte. Krigen har kommet til mitt eget nabolag, til Tribeca.

Jeg kjenner jeg blir helt tørr i munnen. Frykten griper tak i alle. Kollektivt og på samme tid. Ingen kan gjemme seg. Så kommer meldingene om nok et fly - på vei mot Pennsylvania, kanskje the White House. Ryktene florerer, ingenting blir bekreftet. Kun det faktum at vi sammen er publikum i et terror-teater som utfolder seg i all sin djevleskap rett foran øynene på oss.

Flere og flere mennesker velger å avslutte livet sitt selv, å ta sin siste avgjørelse, med rovflammene bak og en ørliten flik av frihet foran hopper de ut i luften 350 meter over bakken.

Den siste vilje. Slik besegler de sin egen skjebne.

Og vi står under og ser på. Helt tomme, med tårer og stille gråt. Med frykten som en metallisk smak på tungen.

Fullstendig klar over at vi er øyevitner til en av verdenshistoriens virkelig store begivenheter.

At vi deler noe menneskeheten vil referere til i all tid fremover. At vi er her.

Men det hele hadde så vidt begynt.

SÅ SKJER DET

Den neste timen fortsetter jeg å gå i gateløpene tilbake mot loftet mitt på hjørnet Duane St og Greenwich Street. Sakte, men sikkert tømmes gatene for folk, i et slags allerede planlagt loksstrapp-system, du kommer nordover og vekk, men ikke tilbake gjennom politisperringene.

Så skjer det. Det fullstendig ufattelige. Det sydlige tårnet ramler plutselig sammen i en enorm sky av pulverisert betong. Frykten dobler seg. Man tror ikke sine egne øyne. Hele virkelighetsbildet forskyves. Du oppløses, blir fullstendig nummen. Og er så redd at hendene begynner å skjelve.

Jeg kommer meg tilbake til loftet like før halv elleve. Og nå makter heller ikke det nordlige tårnet å stå imot naturkreftene. Det faller også sammen under vekten av terror. Klokken 09:59 og 10:28 må symbolene gi opp og ender sine liv sammen med 2606 menneskelig sjeler de fatale minuttene fra kvart på ni til halv elleve den eventyrlig vakre morgenen tirsdag den ellevte september totusenogén.

En kumulussky av støv ekspanderer mot meg og fyller hele loftet med hvitt, tynt pulver. Det er så vakkert tenker jeg. Gatene er helt hvite som om det har snødd. I luften kommer US letters, papirark fra kontorene i tårnet flygende fjærlett fra oven, ett lander på fire-escapen min. Jeg plukker det opp og kjenner på støvet, så fint som mammas talkum er det.

Plutselig letter en dueflokk fra taket av bygningen min, skremt opp av to skrikende Tomahawk jagerfly som kommer fra øst lavtflygende i enorm fart. De stuper mot elven og trekker så i en bue rett opp i himmelrommet. Endelig er dere her!, tenker jeg. Herregud, hvor lang tid dere har tatt!

Aldri har det gitt meg en lykkefølelse å se en flygende krigsmaskin. Men nå gjorde det det.

Jeg synker sammen i lærstolen og ser utover parken, utover elven, utover et forandret land.

Og innover i en forandret Per er det bare kaostanker.

I ukene etter 11. september opplevde jeg et Amerika jeg aldri egentlig trodde fantes.

Det var en fontene av positiv energi, i hvert fall i mitt nabolag Tribeca. Og alle hjalp alle.

Landlorden min, forunderlige og elskelige Samuel Berger, gav meg fri leie i månedsvis. Han var ungarsk jøde som hadde opplevd andre verdenskrig i Budapest og mistet mange til Holocaust. Hver måned måtte jeg komme til ham og betale leien personlig med sjekk - og høre på hans fantastiske jødevitser. Han hegnat virkelig om meg; han visste min pappa Sigurd var krigsseiler og hadde kjempet mot Hitler under krigen. Vi fikk et ubrytelig bånd sammen.

Terroren i tårnene har sin politiske opprinnelse, linjene går fra hundrevis av år tilbake i historien og via andre verdens-

Her står kunstner Per Fronth fra Kristiansand på taket ved atelieret sitt i Desbrosses Street, som lå åtte kvartaler nord for Duane Street. Han har nettopp framkalt bilder, og sendt hjem til VG i Norge. Klokka er rundt 13.00, og begge tårnene har rast sammen.

Per Fronth jobbet med et prosjekt for 20 år siden, der han lastet ned et bilde fra et webkamera fra Ny-Hellesund hver dag. Dette bildet er fra 11. september. – Jeg var i kaos, og verden var i kaos. I Ny-Hellesund var det fredelig og solfylt, sier kunstneren.

☛ krig og frem til vår tid. Vi er alle berørte og medansvarlige i krigen mot terror.

I etterkant fikk jeg store utslett på huden som klødde konstant. Det var nok Post Traumatic Stress Syndrom som slo ut – og som jeg forsøkte å slå fra meg.

Likevel, så kraftig sjeleskader fikk jeg at jeg bestemte meg for å reise over Atlanterhavet i en seilbåt med seks andre personer i november 2001.

Tyve dager, seksten timer og to minutter tok det fra Las Palmas til St. Lucia.

Når jeg kom tilbake til New York den 22. desember for å pakke om før avreise til juleferie i Norge, meldte New York Times at aller siste brann fra terrorveldet den. 11. Sep var sluttet.

Bildene fra terroren har de fleste fått med seg. Lukten har jeg aldri kunnet beskrive.

Men jeg kom hjem til Norge og kunne fortelle Pappa Sigurd hvor langt det er. Hva da?, spurte han.

Atlanterhavet, sa jeg. Jeg måtte vite hvor langt det er for å forstå deg og dine reiser under krigen. Frykten for ulvepakket i ishavet.

Hmm, sa Pappa og ristet litt på hodet og smilte.

TIL AFGHANISTAN

Noen år senere fikk jeg som første kunstner tillatelse til å reise til Afghanistan for å lage kunstverk om krigs-eposet og serien Theatre of War. For meg hang det så tett sammen. Terroren i nabolaget mitt Tribeca, krigen i fjerne Afghanistan. Kunsten i atelieret. Historien min. Eposet vårt. Arbeidene ble kjøpt inn av Etterretningstjenestens hovedkvarter.

Verket *Remains* viser en hånd med glassbiter, det siste som var igjen av frontruten til bilen som etterretningsoffiser Trond

Petter Kolset var i da en roadside bomb eksploderte og rev livet hans bort.

I dag henger kunstverket fra Afghanistan ved siden av en tysk enigmakode-maskin på Etterretningssjefens kontor. Hentet fra en tysk ubåt som i flokk jaget norske og andre krigssellere.

Mamma Anne-Lise døde for et par år siden. Når jeg holdt hånden hennes og hun tok sitt aller siste og endelige åndedrag og reiste bort, så stoppet 2. verdenskrig der og da. Da opphørte hennes krigspensjon. Der stoppet løpet til en av Adolfs sjebner. Så uendelig lenge varer en krig.

Historien vi skriver sammen beveger seg aldri i en rett linje, snarere som en meander, en elv som buer og vender på seg og som forsøker å finne frem i tiden.

Tvillingtårnene ser jeg fremdeles, flerrende over netthinnen. De vil alltid være med meg.

Som min andre hjemby; deilige, energiske, vakre New York er festet til hjertet mitt. Jeg er tvilling selv. Og livet har sammen med min Ella gitt meg i gave en fantastisk datter Aya Augustine, og to herlige eneggede tvillinger, Florian & Tidemann.

De minner meg på hvor skjørt det er dette her, Livet.

Derfor er jeg takknemlig for å ha fått oppleve den jævlige dagen for tyve år siden sammen med mine kunstvenner Christian, Eric og Andre.

Jeg ville aldri vært den foruten. De menneskene som jeg så kaste seg ut og la seg falle mot jorden har blitt en inspirasjon for meg; en forpliktelse til å gjøre det beste ut av mitt og andres liv.

Det er ikke alltid lett, skal heller ikke være det, faktisk tungt til tider.

Men jeg har lovet meg selv det, som terrorofrene ikke fikk mulighet til. Å ta sjansen, på livet, jeg fikk lov til å fortsette.

TEKST OG FOTO: PER FRONTH

Dette bildet heter «Remains», og er en del av Afghanistan-serien til Per Fronth. Verket viser en hånd med rester av frontruta til bilen Trond Petter Kolset satt i da han ble drept i et selvmordsangrep vest for Mazār-e Sharif i 2009. Kolset var kaptein i den norske Hæren, og tjenestegjorde i den norske ISAF-styrken i Afghanistan, hvor han var tilknyttet den norske Etterretningstjenesten. Bildet ble kjøpt av Etterretningstjenesten.

Per Fronth lagde dette bildet som en del av Afghanistan-serien «Theatre of War». Bildet, som viser norske soldater i feltet, er nesten 4,5 meter langt. Det ble kjøpt av Etterretningstjenesten.